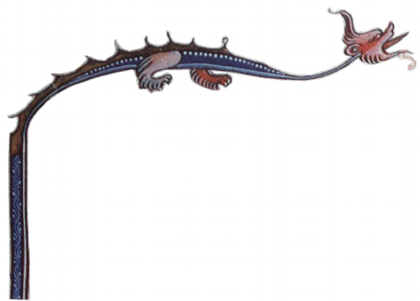

Ciemna, szpetna, zepsuta
Norma i anomalia w opisie łaciny
średniowiecznej

Krzysztof Nowak

Pracownia Łaciny Średniowiecznej
Instytut Języka Polskiego
Polskiej Akademii Nauk

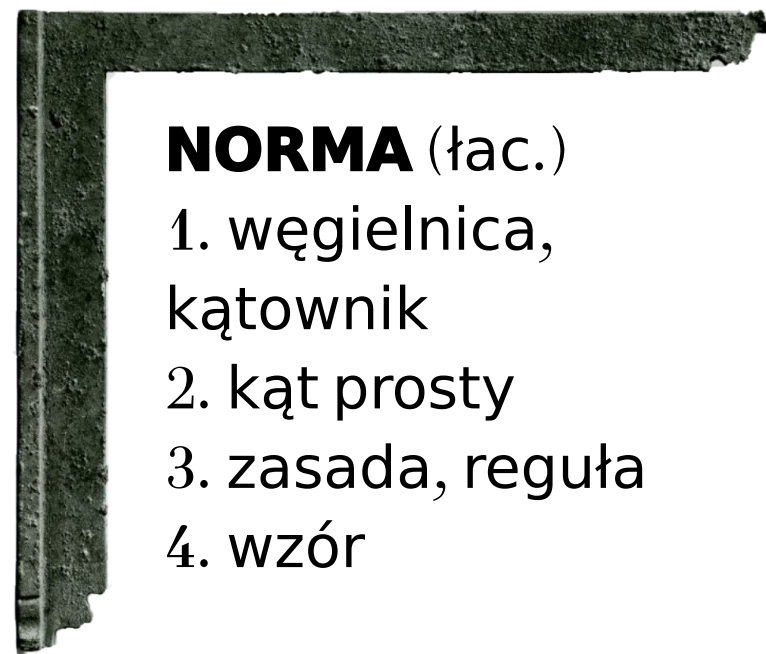

Plan

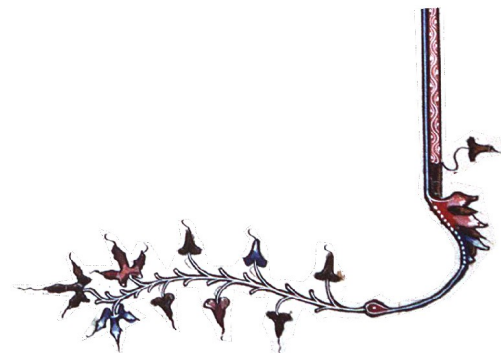
- ¶ normatywizm wczesnego opisu łaciny średniowiecznej
 - ¶ łacina klasyczna jako „norma” łaciny średniowiecznej
- ¶ norma w teorii gramatycznej średniowiecza
- ¶ polityka językowa: renesans karoliński VIII w.
- ¶ błąd językowy w praktyce historyka języka

Kątownik, I-III w., Efez (British Museum)

NORMA (łac.)

1. węgielnica, kątownik
2. kąt prosty
3. zasada, reguła
4. wzór

Language Change? Decay!

Charles du Fresne, sieur Du Cange (1610-1688)

O przyczynach zepsucia łaciny

Łacina klasyczna jako:

- ‡ żywy organizm (od narodzin przez wiek dojrzały aż po starczy bełkot i śmierć)
- ‡ cel barbarzyńskich ataków
- ‡ dobra matka złych córek

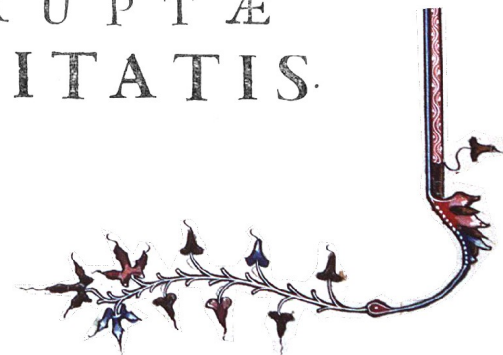
‡ „tradycja skargi” (*complaint tradition*, Milroy & Milroy 1999)

‡ złoty wiek → łacina klasyczna

‡ poszukiwanie winnego → barbarzyńcy

‡ degrengolada obyczaju → upadek Rzymu

PRÆFATIO
AD
GLOSSARIUM.
DE CAUSIS
CORRUPTÆ
LATINITATIS.

Łacina klasyczna jako norma

aprecjacja łaciny średniowiecznej

‡ przewartościowanie epoki

‡ odrzucenie wartościowania zmiany językowej

propozycje zmiany terminologicznej (*latin vulgaire* → *latin populaire*, *bas latin* → *latin tardif*)

łacina klasyczna jako stała opisu - przyczyny

‡ klasycyzm w badaniach literaturoznawczych (Mohrmann 1955)

‡ dydaktyka uniwersytecka

‡ brak gramatyki łaciny średniowiecznej (do początków XXI w.)

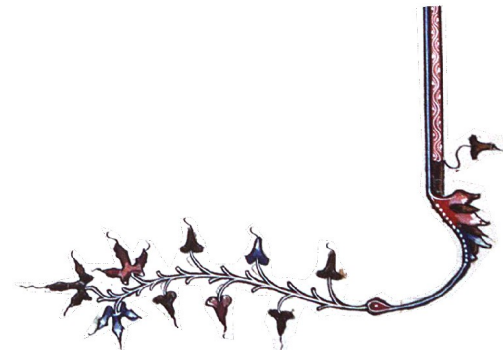
łacina klasyczna jako stała opisu –wybrane skutki

‡ negowanie zmiany językowej

W. Stroh: łacina średniowieczna nie istnieje, użycia nieklasyczne są „popularnymi nieregularnościami” lub „błędami”

‡ kontrastywizm opisu leksykograficznego

‡ zapoznanie synchronicznego zróżnicowania języka

Teoria poprawności językowej

Bartsch (1982): *A norm N is valid for a population P, if the members of P are justified in referring to N as the reason for certain behavior and as the reason for criticizing behavior*

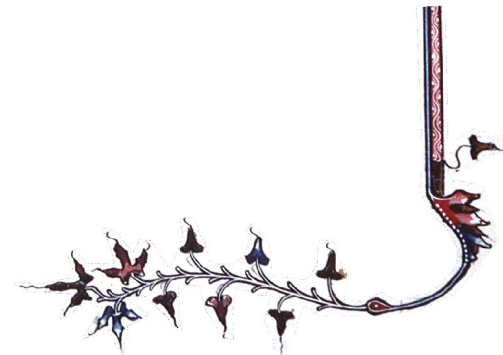
§ źródła „łacińskości” (*Latinitas*) wg Charyzjusza

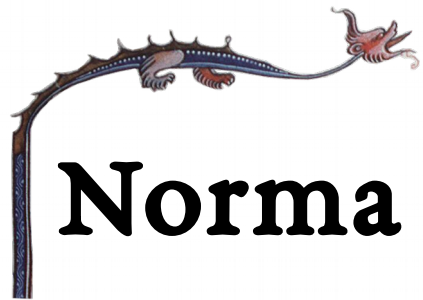
§ *natura i analogia* (reguły języka)

§ *consuetudo* (uzus)

§ *auctoritas* (wzorce literackie)

§ błąd (*vitium*) czy zaleta (*virtus*)

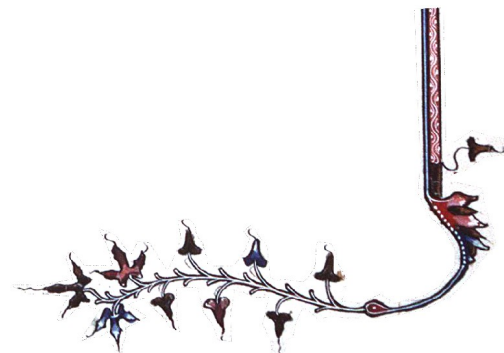
Norma wobec zmian na przełomie epok

zmiana warunków

- ‡ nowe sytuacje, nowi użytkownicy
- ‡ nowe teksty (Pismo św.)
- ‡ utrzymanie komunikacji wertykalnej (Banniard 1992)

artes grammaticae a uzus

- ‡ gramatyka języka pisanego
- ‡ konserwatyzm
- ‡ „normatywizacja” ujęć opisowych w procesie recepcji

Higiena językowa: reforma karolińska

Karol Wielki

† 742-814

† król Franków, od 800 r. cesarz

Alkuin z Yorku

† ok. 730-804

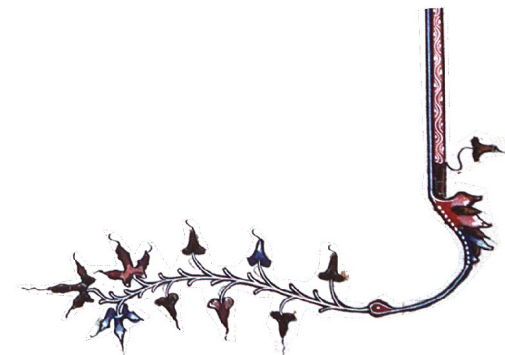
† anglosaski mnich i uczyony

† autor

† *Ars grammatica*

† *De orthographia*

† na zaproszenie Karola Wielkiego przybywa na dwór w 781 r.

Cele reformy języka

☞ bezpośrednie

☞ poprawa jakości łaciny

☞ podniesienie poziomu wykształcenia

☞ religijne

☞ pogłębienie zrozumienia Pisma św.

☞ poszerzenie oddziaływania wiary

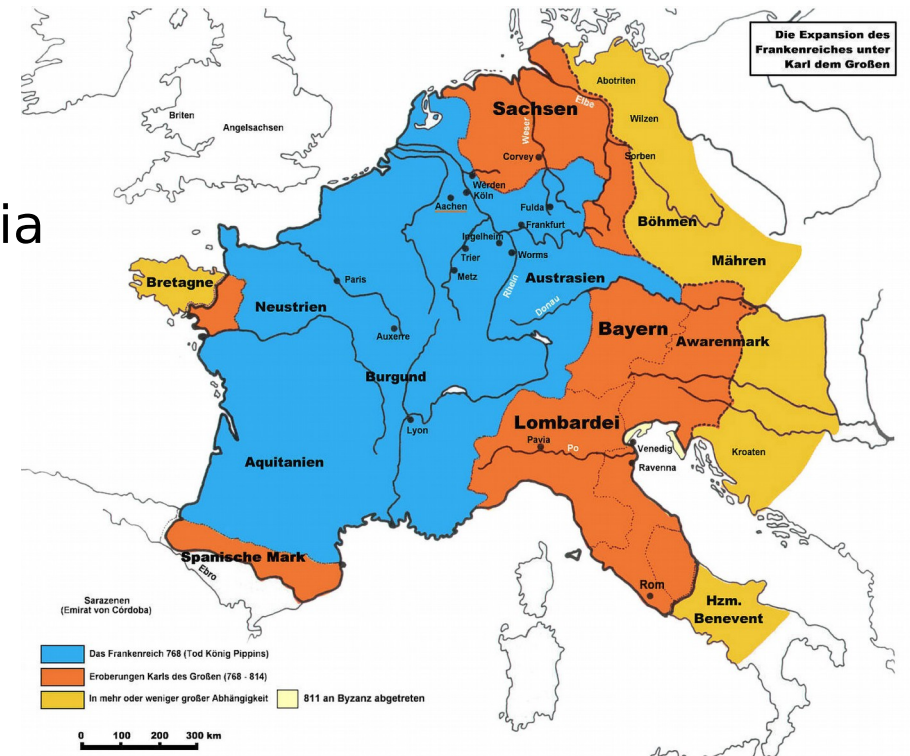
☞ polityczne

☞ konsolidacja władzy

☞ reforma administracji

☞ ideologiczny

☞ nawiązanie do wzorców cesarstwa rzymskiego

Imperium Franków

Ziemię podbite przez Karola Wielkiego

Charakterystyka reformy

natura normy

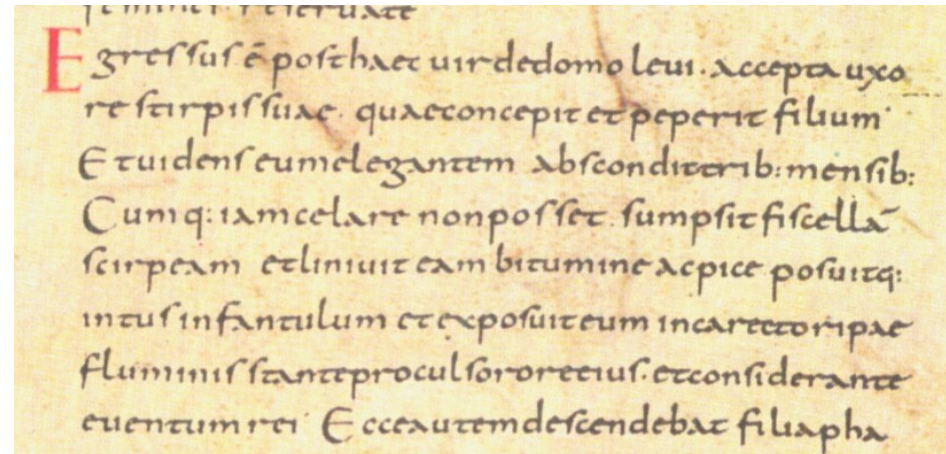
- § produktu (*norms of product*, Bartsch 1982)
- § archaizująca, elitarystyczna (Thomas 1991)

treść normy

- § **wymowa** możliwe bliska pisowni (zbliżona do wymowy wyspiarskiej)
- § **morfologia, składnia, słownictwo** łacina Ojców Kościoła, łacina późna

instytucje i uczestnicy

- § **promocja** sieć szkół
- § **kodyfikacja** *artes*, traktaty ortograficzne itd.
- § **promulgacja** instrukcje, okólniki cesarskie itp. (*Admonitio generalis*, *De litteris colendis*)

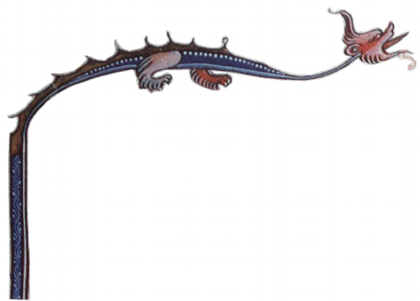
Przykład tzw. minuskuły karolińskiej

(tzw. Biblia z Moutier-Grandval, ok. 835, Tours)

puryfikacja tekstów

- § Biblia
- § sakramentarz`

Recepcja normy

‡ **istnieje**, bo reguluje zachowanie językowe i **jest akceptowana**, bo stanowi wskazówkę dla zachowania (Bartsch 1982)

‡ zmiany w dokumentach obserwuje się już w VIII w., na sile nabierają w IX w.

‡ zmniejsza szybkość zmiany językowej

‡ **jest zaadoptowana** (Bartsch 1982), ale:

‡ niski poziom edukacji

‡ utrzymują się „ogniska oporu”, np. *literatura* zamiast *litteratura* itd.

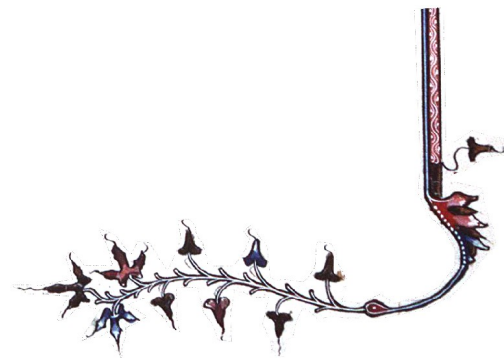
‡ w różnym tempie: wolniejsza recepcja we Włoszech, Katalonii, południowej Francji

Nieoczekiwane skutki normalizacji

- § separacja języka mówionego i pisanego
 - § wyostwienie świadomości różnicy między normą pisaną i mówioną
 - § lud „nie ma uszu do słuchania” (Banniard 1992) – niezrozumiałość nowej wymowy powoduje wypowiedzenie kontraktu komunikacyjnego
- § powstanie dyglosji (łacina jako język prestiżu)
- § norma łaciny jako języka obcego
- § śmierć łaciny?

Błąd w praktyce językoznawczej

§ rola błędu w rekonstrukcji

§ historia języka

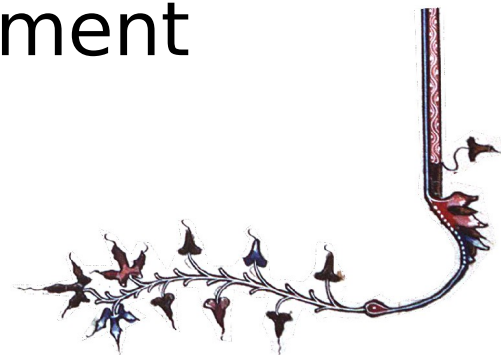
§ socjolingwistyka historyczna

§ kodykologia, historia tekstów

§ norma w edycji tekstów

§ norma *ad hoc*

§ *emendatio* jako zwieńczenie i fundament filologii

Bibliografia

Norma, błąd, puryzm

- ¶Bartsch, Renate. „The Concepts “rule” and “norm” in Linguistics”. *Lingua* 58.1–2 (1982): 51–81.
- ¶Cameron, Deborah. *Verbal Hygiene*. London; New York: Routledge, 1995.
- ¶Milroy, James, i Lesley Milroy. *Authority in Language: Investigating Standard English*. London, New York: Routledge, 1999.
- ¶Takahashi, Hideaki . „Language Norms”. *Sociolinguistics: an international handbook of the science of language and society*. Red. Ulrich Ammon i in. t. 1. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2004. 172–179.
- ¶Thomas, George. *Linguistic Purism*. London; New York: Longman, 1991.

Dzieje łaciny w średniowieczu, socjolingwistyka mediolatynistyczna, łacina a języki wernakularne

- ¶Banniard, Michel. *Du latin aux langues romanes*. Paris: Nathan, 1997.
- ¶Banniard, Michel. *Viva voce: communication écrite et communication orale du IVe au IXe siècle en Occident latin*. Paris: Institut des Études Augustiniennes, 1992.
- ¶Mohrmann, Christine. „Le dualisme de la latinité médiévale”. *Latin vulgaire, latin des chrétiens, latin médiéval*. Paris: Librairie C. Klincksieck, 1955. 36–54.
- ¶Stotz, Peter. „Normgebundenheit, Normen-Entfaltung und Spontaneität im mittelalterlichen Latein”. *The dawn of the written vernacular in Western Europe*. Red. Michèle Goyens i in. Leuven: Leuven University Press, 2003. 39–49.
- ¶Stotz, Peter. *Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters: Einleitung, Lexikologische Praxis, Wörter und Sachen, Lehnwortgut*. t. 1. München: C.H. Beck, 2002.
- ¶Wright, Roger. *Late Latin and Early Romance in Spain and Carolingian France*. Liverpool: F. Cairns, 1982.

Reforma karolińska, instytucje

- ¶Riché, Pierre. *Les écoles et l'enseignement dans l'Occident chrétien de la fin du Ve siècle au milieu du XIe siècle*. Paris: Aubier Montaigne, 1979.
- ¶Wolff, Philippe. *Histoire de la pensée contemporaine 1. L'éveil intellectuel de l'Europe*. Paris: Editions du Seuil, 1971.

